

Andrej GULIČ
Sergeja PRAPER GULIČ
Simon KOBLAR

Trajnostni razvoj odprtega prostora v Alpah z izboljšanjem načrtovanja in upravljanja – rezultati projekta OpenSpaceAlps

V prispevku predstavljamo ključne rezultate projekta *OpenSpaceAlps – Trajnostni razvoj odprtega prostora v Alpah z izboljšanjem načrtovanja in upravljanja*. Projekt sofinancira program Interreg V B za območje Alp. Prostorsko se nanaša na alpski prostor in na območje, ki ga zajema EUSALP – Strategija EU za alpsko regijo. V izvajanje projekta je vključenih šest partnerjev iz Avstrije, Francije, Italije, Nemčije in Slovenije. Partner iz Slovenije je Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Glavni cilj projekta OpenSpaceAlps je prispevati k trajnostnemu razvoju alpskega prostora z ohranjanjem okoljsko in naravno visoko vrednih delov odprtega prostora. V alpskih dolinah se obseg odprtega pro-

stora zmanjšuje zaradi širjenja naselij in prometnih površin, na višje ležečih območjih pa ta prostor pogosto razvrednotijo infrastrukture, povezane z gozdarsko, kmetijsko in turistično dejavnostjo. V projektu si prizadevamo za spodbujanje procesov, ki vodijo k uvajanju novih pristopov v prostorskem načrtovanju v alpskih državah, in za jačanje upravljanja prostora na transnacionalni ravni.

Ključne besede: območje Alp, OpenSpaceAlps, odprti prostor, Slovenija

1 Uvodne in pojmovne opredelitve

Delež naravno bolj ohranjenega odprtega prostora v Alpah se zmanjšuje, kar ogroža blaginjo in preživetje ljudi sedanjih in prihodnjih generacij. V dolinah se širijo poselitvena območja in območja prometne infrastrukture, v višje ležečih območjih pa turizem, gozdarska in kmetijska infrastruktura, kar vodi v fragmentacijo krajine. Alpski odprti prostor je javno dobro, ki zagotavlja koristi vsem, ne da bi bilo za to potrebno kakršnokoli finančno povračilo. Ko gre za tekmujoče namenske rabe prostora, so deležniki, ki se odločajo za ohranjanje odprtega prostora, običajno v manjšini in manj vplivni. Poleg tega lahko prizadevanja teritorialnih oblasti na lokalni in regionalni ravni za privabljanje domačih in tujih podjetij, npr. na območju množičnega turizma, vodijo v tekmovanje z negativnimi učinki na naravo in okolje. V teh razmerah lahko le javni ukrepi, ki so usklajeni z ustreznimi prostorskimi rešitvami, zagotovijo obstoj odprtega prostora. Nujno so potrebni tudi jasni minimalni (trans)nacionalni standardi in usmeritve ter boljše sodelovanje med načrtovalskimi organi kmetijstva, turizma, gozdarstva, ohranjanja narave, varstva okolja in drugih pomembnih področij.

Ob tem se postavlja vprašanje opredelitve pojma odprti prostor. Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3, Ur. l. RS, št. 199/2021) pojem opredeljuje dvoumno. Izraz odprti prostor se pojavi v okviru pojma zeleni sistem regije. »Zeleni sistem regije je načrtovan za območje regije kot omrežje raznolikih, regionalno pomembnih in medsebojno funkcionalno povezanih območij, ki lahko vključujejo *odprti prostor* z zelenimi, vodnimi in obvodnimi površinami, rekreacijska in varovana območja ter območja, pomembna za ekološko povezljivost.« (ZUreP-3, Ur. l. RS, št. 199/2021: 12498).

Tudi veljavna Strategija prostorskega razvoja Slovenije (v nadaljevanju: SPRS) (Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, v nadaljevanju: MOPE, 2004) v pojmovniku ne ponuja enopomenske opredelitve pojma odprti prostor. Izraz je vključen v pojem urbane strukture v smislu obravnave *odprtih prostorov* v mestu (MOPE, 2004: 12) in tudi v pojem zeleni sistem. »Sestavine zelenega sistema mesta ali naselja so posamezni deli *odprtega prostora*, ki se med seboj razlikujejo po namembnosti, zgradbi, stopnji naravnosti, vendar so v medsebojnem

povezovalnem odnosu.« (MOPE, 2004: 12). V poglavju Razvoj prostorskih sistemov z usmeritvami za razvoj na regionalni in lokalni ravni se poudarja pomen uravnoveženosti med *odprtim in grajenim prostorom* na širših mestnih območjih (MOPE, 2004: 37). SPRS v podpoglavju, ki obravnava usmeritve za ohranjanje arhitekturne prepoznavnosti, poudarja pomen »ohranjanja različnosti in posebnosti *odprtega in grajenega prostora* tako, da se upošteva topografija, originalnost, celovitost prepoznavnosti in kontinuitete prostora« (MOPE, 2004: 38).

Tudi v osnutku Strategije prostorskega razvoja Slovenije 2050 (v nadaljevanju: SPRS 2050) (Ministrstvo za okolje in prostor, v nadaljevanju: MOP, 2021) pojem odprti prostor ni jasno opredeljen. Izraz se v dokumentu posredno pojavlja predvsem v navezavi na načrtovanje, gradnjo in prenavo stanovanjskih območij. Pri tem se pretežno uporablja besedna zveza javne odprte in zelene površine mest. Tudi za to besedno zvezo SRPS ne ponudi pojmovne opredelitve. V dokumentu je poudarjeno prizadevanje za »izboljšanje kvalitete in raznolikosti javnih odprtih in zelenih površin mest« (MOP, 2021: 24) ter usmeritev, da se »pri načrtovanju, prenavi in gradnji stanovanjskih območij pripravi zasnova javnih odprtih in zelenih površin« (MOP, 2021: 42). V okviru usmeritev za urejanje in razvoj podeželskih naselij, vasi in krajine SPRS 2050 poudarja pomen načrtovanja zelenega sistema regije, v katerega – poleg drugih elementov in območij – vključi tudi »drug *odprti prostor*, ki vključuje ogrožena ali varovana območja kot so poplavna/razlivna, vodovarstvena območja, zavarovana območja), ki lahko prispevajo k izvajanju večfunkcionalne vloge zelenega sistema« (MOP, 2021: 61).

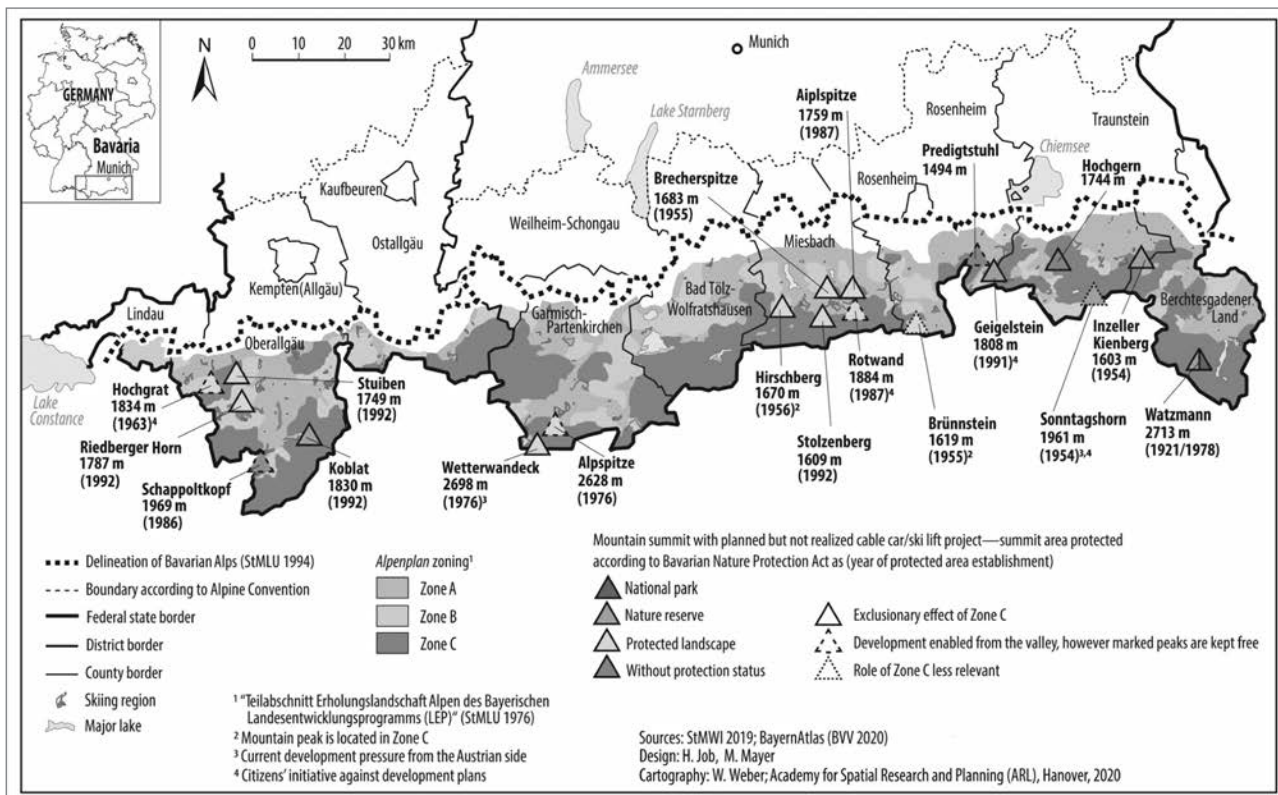
Kot je razvidno iz zgornje predstavitve zakonodajnega in strateškega načrtovalskega okvira, se izraz odprti prostor pojavlja pretežno v okviru teme urejanja in razvoja naselij kot del zelenega sistema naselij in, v bolj posredni obliki, tematike zelenega sistema regij. Oba zelena sistema pa sta sestavini t. i. zelene infrastrukture (MOP, 2021). Opredelitev odprtega prostora v Urbanističnem terminološkem slovarju – »nezazidan prostor ali zelena površina v naseljih ali zunaj njih« (Mihelič, idr., 2015: 109) – sledi ugotovljenim vsebinskim opredelitvam obravnavanih dokumentov. Podoben način uporabe izraza/pojma odprti prostor najdemo tudi v občinskih prostorskih dokumentih, kjer so v vsebinskih opisih pretežno ponovljene/povzete usmeritve iz strateških dokumentov državne ravni.

V projektu OpenSpaceAlps (Salzburger Institut für Raumordnung und Wohnen, v nadaljevanju: SIR idr., 2019–2022) smo ugotovili, da so pri prepoznavanju pomena in vključevanju odprtega prostora v procese prostorskega načrtovanja od vseh držav/regij, vključenih v transnacionalni program Interreg Območje Alp, najuspešnejši v nemški zvezni deželi Bavarski. Z

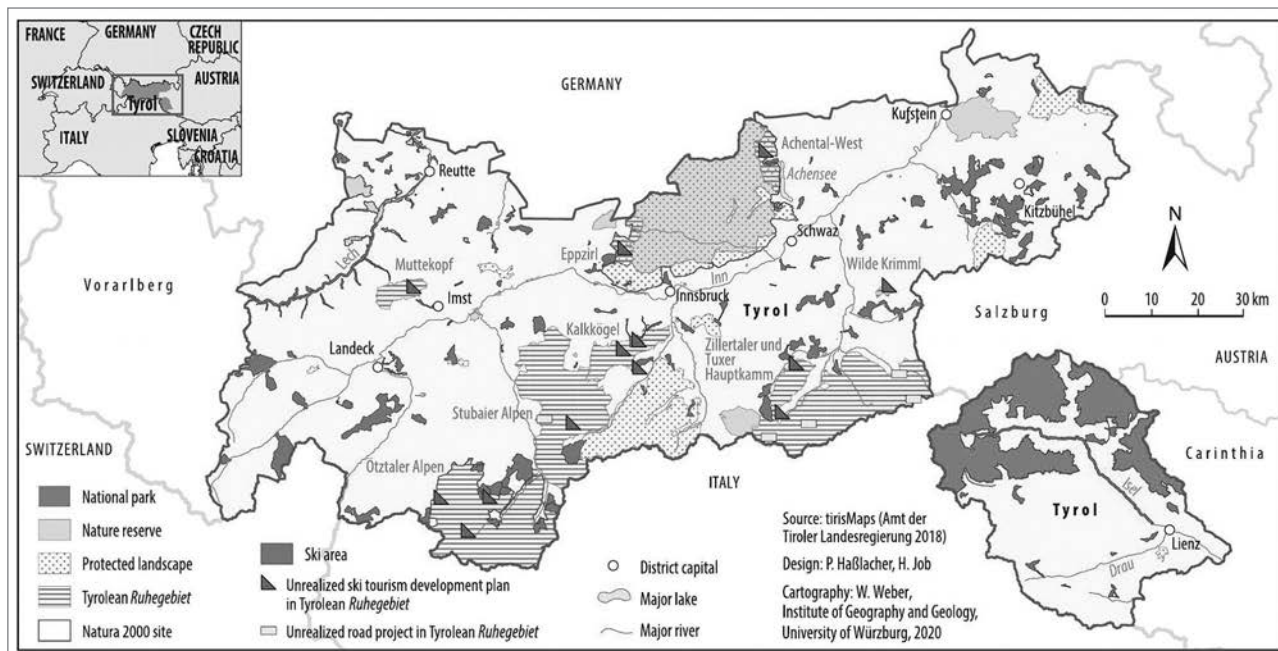
načrtom za alpska gorska območja na Bavarskem (Alpenplan) (v angleški različici kartografsko predstavljen na sliki 1), ki je vključen v razvojni načrt nemške zvezne dežele Bavarske, varujejo odprti prostor gorskih območij v treh različnih conah – A, B in C. **Območje A**, imenovano tudi dostopno območje (Erschließungszone), predstavlja 35 % površine (1.548 km²). Zajema vsa naselja in večino območij z intenzivno rabo zemljišč. Gre predvsem za dolinska območja in turistične lokacije, ki na splošno veljajo za primerne za nadaljnji infrastrukturni razvoj. Dovoljena je npr. izgradnja novih žičniških naprav, ne pa tudi letališč. Tudi na območju A je za vsak poseg v prostor treba pridobiti gradbeno dovoljenje. Sicer so rekreacijski objekti v tem načrtu na splošno ovrednoteni kot neškodljivi, če ne povzročajo erozije tal in/ali ne ogrožajo gospodarjenja s kmetijskimi zemljišči in gozdom. **Območje B** predstavlja 22 % površine (976 km²). Služi kot blažilno/varovalno območje (Pufferzone), v katerem so investicijski projekti odobreni šele po temeljitem vrednotenju in preverjanju skladnosti z najstrožjimi zahtevami regionalnega načrtovanja. Za vse infrastrukturne projekte je treba pripraviti oceno mogočih vplivov na okolje. Običajno so odobreni, če so nujni za delovanje kmetijskega in gozdarskega sektorja. **Območje C**, imenovano tudi tiho območje, zajema 43 % površine (1.868 km²). Zasnovano je kot zavarovano območje, kjer so vsi projekti na področju prometne infrastrukture – razen nujnih manjših posegov, ki so potrebni za nemoteno delovanje tradicionalnega kmetijstva in gozdarstva – izrecno prepovedani. Na območju je dovoljeno izvajati le neintenzivne, na naravi temelječe prostočasne dejavnosti, kot so pohodništvo, kolesarjenje in turno smučanje. V območju C na splošno ni dovoljen razvoj nobene vrste gospodarske javne infrastrukture (več o tem v Job idr., 2020).

Z določanjem posebnih območij, npr. območij ohranjanja izjemne krajine ali prednostnih območij, odprti prostor z usmeritvami in načrtovanimi prostorskimi ureditvami ščitijo tudi regionalni prostorski plani. Njihov vpliv je v primerjavi z načrtom za alpska gorska območja in občinskimi prostorskimi načrti šibkejši. Občinski prostorski načrti vsebujejo lokalne krajinske zasnove, ki vključujejo predpise in navodila o upoštevanju krajinskih elementov in varovanju odprtega prostora (več o tem v Meyer, 2019).

Poleg navedenega načrta lahko kot zanimivost poudarimo še primer t. i. tihih območij (Ruhegebiete) v avstrijski zvezni deželi Tirolski. Zasnovana so bila med letoma 1972 in 1973 v krajinskem načrtu tirolske gozdarske uprave, ki pa v nasprotju z bavarskim načrtom ni bil pravno zavezujoč. Pravno zasidranje tihih območij z odloki se je uveljavilo šele ob njihovi vključitvi v tirolski zakon o ohranjanju narave iz leta 1975. Tehnična podlaga mehanizma prostorskega načrtovanja teh območij je zagotovljena v konceptu rekreacijskih območij, ki ga je razvila tirolska državna agencija za načrtovanje (Haßbacher idr.,

Slika 1: Načrt za alpska gorska območja na Bavarskem (Alpenplan) (vir: Job idr., 2020)

Slika 2: Tiha območja (Ruhegebiete) v avstrijski zvezni deželi Tirolski (vir: Job idr., 2020)

2018). Tiha območja ležijo zunaj naseljenih območij in so še posebej primerna za umirjeno rekreacijo. Za njih veljajo zelo jasne omejitve, na njihovem območju: 1. ni mogoče ustanoviti podjetij, dejavnost katerih povzroča hrup; 2. ni mogoče umestiti v prostor vlečnic ali žičnic za javni prevoz; 3. novogradnja javnih cest ni dovoljena; 4. prepovedane so večje emisije hrupa

ter 5. niso dovoljeni vzleti in pristanki motornih letal za turistične namene (Haßbacher, 2007). Zaradi jasno oblikovanih predpisov in prostorsko zamejenih območij je vzpostavitev tihih območij pri določanju omejitev za smučišča pogosto učinkovitejša od zavarovanih območij (glej sliko 2) (Job idr., 2017; Nischik idr., 2019). Na Tirolskem je bilo med letoma

1981 in 2000 določenih osem tihih območij (Haßlacher idr., 2018) s skupno površino 1.370 km², trenutno tako pokrivajo skoraj 11 % ozemlja dežele (tiha območja so v angleški različici kartografsko predstavljena na sliki 2).

Ob upoštevanju razlik med državami in regijami, ki so vključene v območje Alp, in primerov dobrih praks je bila v projektu OpenSpaceAlps pripravljena opredelitev pojma odprti prostor. Po njej obsega odprti prostor območja zunaj stanovanjskih/poselitvenih in trgovskih/industrijskih območij ter drugih posebnih območij, kot so igrišča za golf ali rekreacijska območja, kjer ni zgradb in pretežno tudi ne točkovne, linijske ali omrežne infrastrukture in kjer tla pretežno niso pozidana (soil sealing), kjer v idealnih razmerah ni prometa ali pa je v glavnem nemotoriziran, zaradi česar ni hrupa, kjer sploh ni objektov gospodarske javne infrastrukture, ki ne spadajo v krajsko strukturo, ali pa so prisotni v zanemarljivi meri.

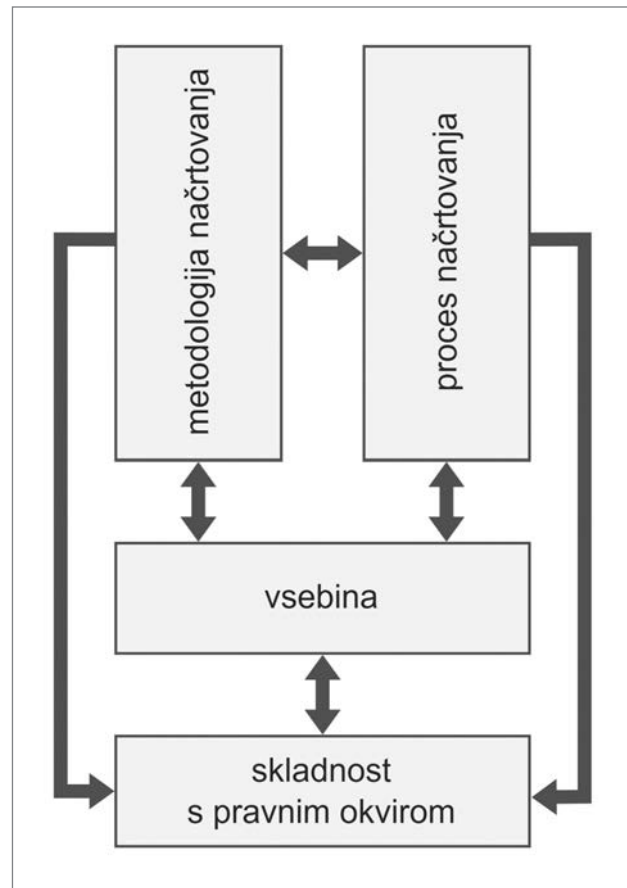
Ta opredelitev je bila ena od osnov pri delu in pripravi produktov projekta OpenSpaceAlps. V nadaljevanju predstavljamo nekatere od njih, in sicer priročnik za načrtovanje prostora, kartografske prikaze odprtega prostora na območju Alp in priporočila.

2 Priročnik za načrtovanje odprtega prostora na območju Alp

2.1 Zasnova in namen

Priročnik za načrtovanje odprtega prostora na območju Alp je namenjen vsem deležnikom, ki so vključeni v pripravo, zasnovo, izvajanje in spremljanje strategij načrtovanja odprtega prostora. Čeprav velja, da ima regionalna raven še posebej pomembno vlogo pri ohranjanju sklenjenih/medsebojno povezanih območij odprtega prostora, so obravnavane vse prostorske/upravne ravni. Najpomembnejše skupine deležnikov in mogočih uporabnikov priročnika so lokalni in regionalni organi za načrtovanje, zasebna načrtovalska podjetja, državne in regionalne uprave, ministrstva, nosilci urejanja prostora na regionalni in državni ravni, univerze in raziskovalne ustanove na strokovnih področjih, kot so prostorsko načrtovanje, krajsko načrtovanje in oblikovanje ter geografija.

Načrtovalski priročnik (Meyer idr., 2022) ni nastal samo na podlagi teoretičnih premislekov. Ob pripravi je bila upoštevana raznolikost instrumentov prostorskega načrtovanja, povezanih z ohranjanjem odprtega prostora na območju Alp. Na podlagi primerjalne študije prostorskega načrtovalske prakse so bila izdelana in opisana načela načrtovanja in celostne načrtovalske strategije. Te so namenjene podpori akterjem pri oblikovanju ali izboljšanju regijam/lokalnim skupnostim prilagojenih strategij načrtovanja. Cilj je povečati kakovost načrtovanja z

Slika 3: Razsežnosti kakovosti načrtovanja (vir: prirejeno po Stöglehner, 2019)

doslednejšim vključevanjem funkcij, razmestitve in strukture odprtega prostora v načrtovalsko prakso. Pri oblikovanju načel načrtovanja je bil upoštevan koncept razsežnosti kakovosti načrtovanja po Stöglehnerju (2019), ki je prikazan na sliki 3. Gre za te razsežnosti:

1. **Vsebina načrtovanja:** Ali načrtovanje ustrezno obravnava vprašanja, ki se nanašajo na (pravna) načela trajnostnega in uravnoveženega prostorskega razvoja?
2. **Metodologija načrtovanja:** Ali se za pripravo načrtovalskih vsebin v procesu načrtovanja uporabljajo ustrezne in znanstveno utemeljene metode?
3. **Proces načrtovanja:** Ali so v proces načrtovanja ustrezno vključeni vsi pomembni deležniki in javnosti?
4. **Pravna skladnost načrtovanja:** Ali so pravne zahteve za preostale tri razsežnosti izpolnjene, zlasti s pravilnim tehtanjem in uravnoveženjem morebitnih pomislekov? Kakšen pravni učinek ima načrtovanje?

Priročnik je razdeljen na šest poglavij. V prvem in drugem poglavju so pojasnjeni ozadje, osnovni koncepti, opredelitve pojmov in posebni izzivi za prostorsko načrtovanje. V tretjem poglavju so predstavljena temeljna načela za načrtovanje in varovanje odprtega prostora, opredeljena v projektu OpenSpace-

Preglednica 1: Načelo načrtovanja za upravljanje razvoja intenzivnega turizma

Načelo načrtovanja	Načrtovanje za upravljanje razvoja intenzivnega turizma
opis	prostorsko načrtovanje in upravljanje tehnično razvojnih ukrepov, ki so povezani z intenzivno (množično) turistično rabo krajskih območij
primerne ravni načrtovanja	od državne do občinske
funkcije odprtega prostora	na naravi temelječi turizem, na značilnostih krajine temelječa rekreacija v lokalnem okolju (glavni učinki), krajinska podoba, ekološka povezljivost (stranski učinki)
načrtovalski okvir	ciljno upravljanje ali zgoščanje razvoja infrastrukture za turizem, npr. žičnic, vlečnic, parkirišč, prostorov za prosti čas, z določitvijo prostorskih meja razvoja, prednostnih območij in postopkovnih meril za projekte širitve
metodologija načrtovanja	opredelitev meril za ocenjevanje primernosti opremljanja območij z infrastrukturo, namenjeno turizmu, ter opredelitev okoliščin in potrebnih ukrepov, zlasti v navezavi na naravovarstvene prednostne naloge, ekonomsko upravičenost, negativne učinke projektov (npr. povečanje prometne obremenitve) in prilagajanje podnebnim spremembam
proces načrtovanja	vključevalen proces s stalnim delovanjem nadzornega odbora, če je potrebno, v katerem sodelujejo vsi deležniki, npr. naravovarstvena združenja, turistična/žičniška industrija, predstavniki lokalnih skupnosti → pravno zavezujoča vključitev v nadrejene načrtovalske dokumente → redno vrednotenje in prilagajanje po potrebi
skladnost z zakonodajo	treba je zagotoviti ustrezno pravno ureditev na višji teritorialni ravni, npr. regionalni, da so presoje čim bolj nepristranske in niso odvisne od ozkih gospodarskih interesov → prostorski razvojni načrti v skladu z rezultati postopkov presoje, grafični prikazi razvojnih območij in njihovih meja, ki naj bodo čim natančnejši

Vir: Meyer idr. (2022)

Alps. V četrtem poglavju je pregled celostnih strategij prostorskega načrtovanja za različne tipe prostora/krajin v alpskem prostoru. Peto poglavje obravnava pomembne okvirne pogoje, ki vplivajo na uspešnost načrtovalskih posegov v smislu celostnega pristopa k »upravljanju«. V zadnjem, šestem poglavju, so predstavljene končne ugotovitve.

2.2 Načela prostorskega načrtovanja odprtega prostora

V priročniku so predstavljena najpomembnejša načela prostorskega načrtovanja, na osnovi katerih se določajo območja, ki bodo namensko zaščitena pred pozidavo in razvojem gospodarske javne infrastrukture in bodo ohranila funkcije odprtega prostora. Predstavljena načela je treba obravnavati sočasno in v soodvisnosti, ob upoštevanju različnih funkcij odprtega prostora, ki se prostorsko prekrivajo. Za trajnostni razvoj odprtega prostora so pomembna tudi druga področja (sektorskih) politik, še posebej ohranjanje narave z varstvom vrst in pomembnih habitatov. V projektu OpenSpaceAlps je bil poudarjen pomen iskanja povezav in dopolnjevanja med različnimi instrumenti prostorskega načrtovanja in instrumenti načrtovanja drugih za ohranjanje odprtega prostora pomembnih sektorjev.

Obravnavana so ta načrtovalska načela:

1. načrtovanje za ohranjanje kmetijske proizvodnje,
2. načrtovanje za preprečevanje naravnih nesreč,
3. načrtovanje za zaščito/obnovo ekološke povezljivosti,

4. načrtovanje za upravljanje razvoja intenzivnega turizma,
5. načrtovanje naprav za obnovljive vire energije,
6. načrtovanje za rekreacijo na prostem v lokalnem okolju,
7. načrtovanje za ohranjanje lokalnih/regionalnih izravnalnih območij za podnebje,
8. načrtovanje poselitvenih območij,
9. načrtovanje ohranjanja krajine,
10. načrtovanje varovanja malo pozidanih/pretežno ohranjenih naravnih območij,
11. načrtovanje za večnamenski odprti prostor.

V nadaljevanju podrobneje predstavljamo načelo načrtovanja/obravnavo področja upravljanja razvoja intenzivnega turizma (preglednica 1).

»Načela načrtovanja temeljijo na pozitivnem ali negativnem pristopu k načrtovanju. Pozitiven pristop k načrtovanju pomeni, da se načrtovalske odločitve sprejemajo na podlagi naravnih značilnosti in funkcij odprtih prostorov. Primeri tega so načrtovanje za ohranjanje kmetijskih zemljišč na podlagi upoštevanja kakovosti tal, ohranjanje izravnalnih območij za lokalno/regionalno podnebje na podlagi funkcij lokalnega/regionalnega uravnavanja podnebja ali ohranjanje/ponovna vzpostavitev ekoloških omrežij, npr. na podlagi pomembnosti območij kot migracijskih koridorjev za nekatere živalske vrste. Negativni pristop k načrtovanju pa se izvaja z določitvijo izključitvenih meril za gradbene ali infrastrukturne ukrepe,

kot so vetrne elektrarne, vlečnice ali poselitvena območja. Na splošno lahko rečemo, da ne smemo dajati prednosti pozitivnim ali negativnim pristopom k načrtovanju. Namesto tega je treba iskati uravnoteženo sestavljanje načrtovalskih načel, ki vključuje oba predstavljeni pristopa k načrtovanju.« (Meyer idr., 2022: 33). V preglednici 2 je predstavljena ocena potreb po usklajevanju (kompromisih) in možnosti za dopolnjevanje (sinergije) med predstavljenimi načeli načrtovanja.

3 Kartografske predstavitve odprtega prostora

Za spodbujanje razumevanja evropske razsežnosti prostorskega načrtovanja ter prikaza in ohranjanja odprtega prostora v Alpah so bile v projektu OpenSpaceAlps pripravljene tematske kartografske predstavitve. Z njimi je državam, regijam,

Preglednica 2: Potrebe po usklajevanju (kompromisih) in možnosti za dopolnjevanje (sinergije) med načeli načrtovanja

Načela načrtovanja	Vrednotenje usklajevanje – dopolnjevanje	Potrebe po usklajevanju, npr. z ...	Mogoče dopolnjevanje, npr. z ...
načrtovanje za ohranjanje kmetijske proizvodnje		načrtovanjem za zaščito/obnovo ekološke povezljivosti	načrtovanjem poselitvenih območij
načrtovanje za preprečevanje naravnih nesreč		načrtovanjem za večnamenski odprti prostor	načrtovanjem za ohranjanje lokalnih/regionalnih izravnalnih območij za podnebje
načrtovanje za zaščito/obnovo ekološke povezljivosti		načrtovanjem za ohranjanje kmetijske proizvodnje	načrtovanjem varovanja malo pozidanih/pretežno ohranjenih naravnih območij
načrtovanje za upravljanje razvoja intenzivnega turizma		načrtovanjem za ohranjanje območij za rekreacijo na prostem v lokalnem okolju	načrtovanjem varovanja malo pozidanih/pretežno ohranjenih naravnih območij
načrtovanje naprav za obnovljive vire energije			načrtovanjem ohranjanja krajine
načrtovanje za rekreacijo na prostem v lokalnem okolju		načrtovanjem za upravljanje razvoja intenzivnega turizma	načrtovanjem za večnamenski odprti prostor
načrtovanje za ohranjanje lokalnih/regionalnih izravnalnih območij za podnebje			načrtovanjem za preprečevanje naravnih nesreč
načrtovanje poselitvenih območij			načrtovanjem ohranjanja krajine
načrtovanje ohranjanja krajine			načrtovanjem naprav za obnovljive vire energije
načrtovanje varovanja malo pozidanih/pretežno ohranjenih naravnih območij			načrtovanjem za zaščito/obnovo ekološke povezljivosti
načrtovanje za večnamenski odprti prostor			načrtovanjem ohranjanja območij za rekreacijo na prostem v lokalnem okolju

Vir: Meyer idr. (2022: 34)

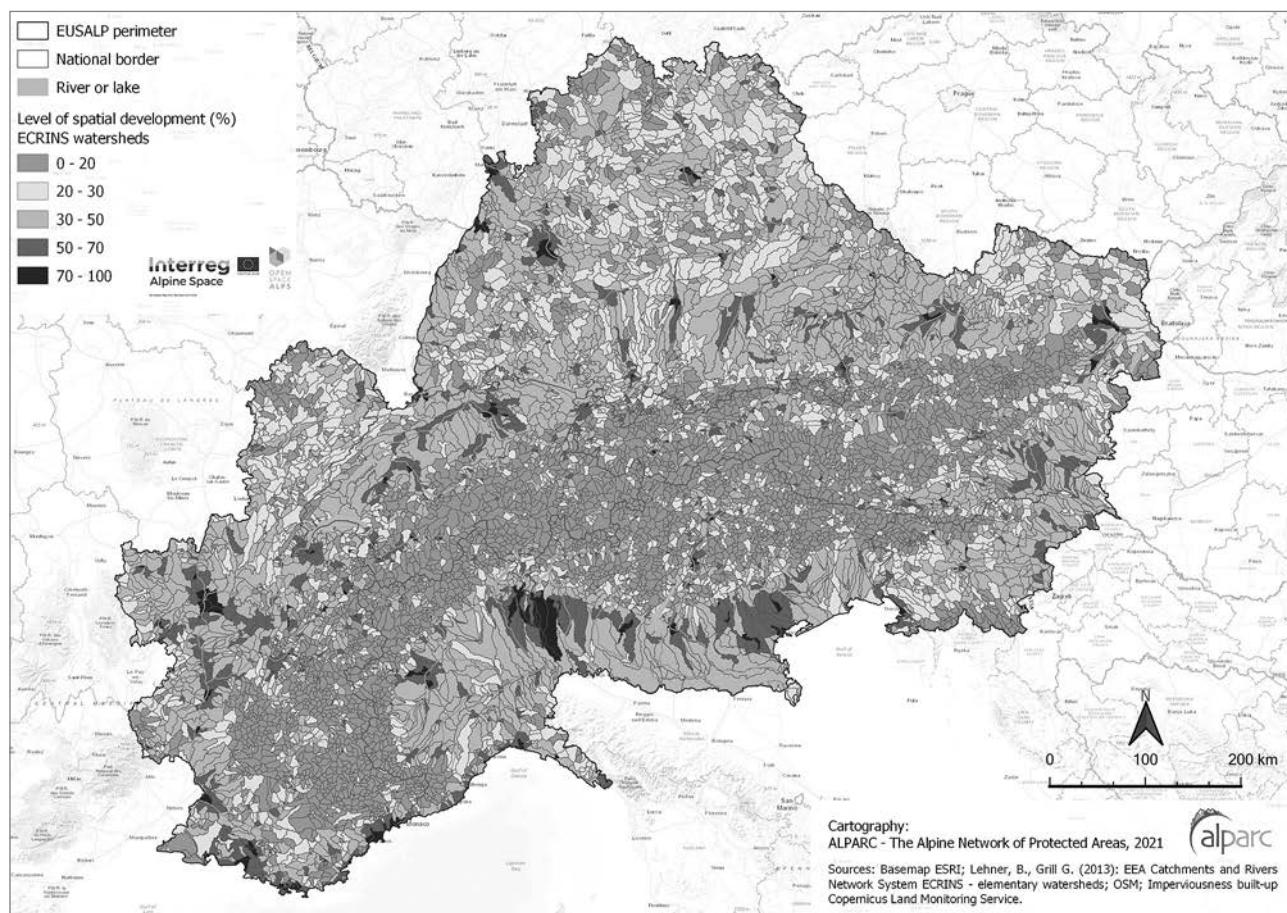
lokalnim skupnostim in strokovnjakom na področju prostorskega načrtovanja ter varstva narave in okolja ter prebivalcem na območju Alp omogočen vpogled v prostorske razsežnosti pojavljanja odprtega prostora ter primerjava med državami in regijami alpskega prostora. V prispevku predstavljamo dve kartografski ponazoritvi. Na sliki 4 je prikazana stopnja prostorskega razvoja/pozidanosti prostora po porečjih. Stopnja prostorskega razvoja je obratno sorazmerna z nadmorsko višino. V višjih delih Alp je nizka (do 20 %), v nižjih nadmorskih višinah pa marsikje presega 50 %, še posebej na območju Padske nižine, severnega dela Švice in Bavarske. V Sloveniji ima večina porečij stopnjo prostorskega razvoja/pozidanosti prostora pod 50 %. Višje vrednosti so prisotne v osrednjem in vzhodnem delu. Na sliki 5 je stopnja prostorskega razvoja/pozidanosti prostora po porečjih prikazana po zavarovanih območjih. Večji del zavarovanih območij ima stopnjo prostorskega razvoja/pozidanosti prostora pod 20 %, izstopajo pa nekatera območja z več kot 50-odstotno in celo več kot 70-odstotno stopnjo prostorskega razvoja/pozidanosti prostora. Več kartografskih predstavitev je v projektnem poročilu (The Alpine Network of Protected Areas, v nadaljevanju: ALPARC, 2021).

4 Priporočila projekta OpenSpaceAlps za ohranjanje odprtega prostora na območju Alp

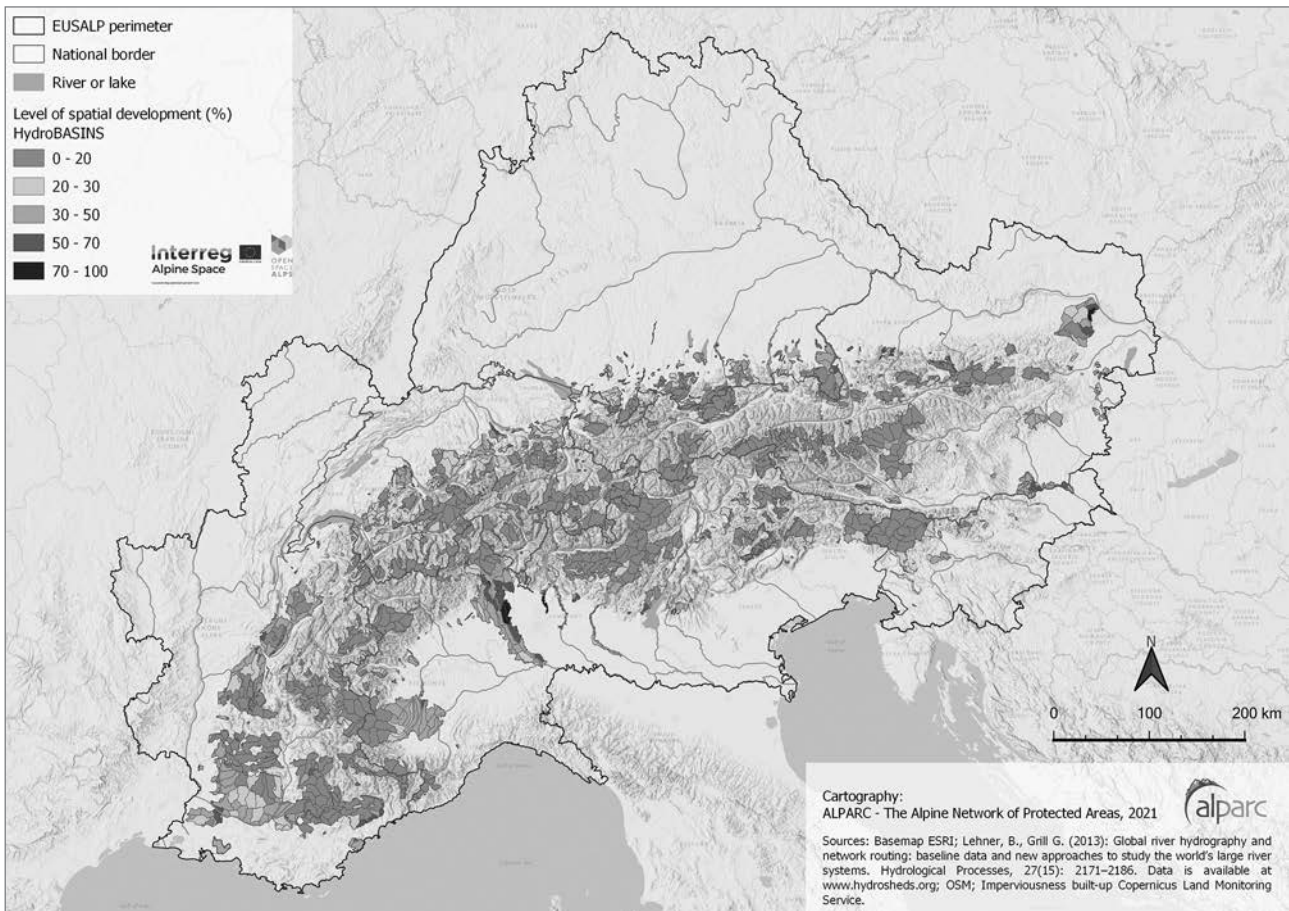
Prostorsko načrtovanje odprtega prostora, še zlasti usklajeno načrtovanje na transnacionalni ravni, je izjemno pomembno za zaščito funkcij odprtega prostora in ohranjanje možnosti za odločanje o rabah za prihodnje generacije. V tem kontekstu je bil pripravljen nabor priporočil za politike in izvajanje od regionalne do transnacionalne ravni (Schoßleitner idr., 2022). Priporočila za politike so strateškega značaja, glavne ciljne skupine so nosilci odločanja na različnih upravnih/teritorialnih ravneh. Priporočila za izvedbo so tehnična, ciljne skupine so predvsem strokovnjaki s področja urejanja prostora. V nadaljevanju predstavljamo povzetek obeh skupin priporočil.

4.1 Priporočila za politike

Odpri prostor naj ostane »odprt« za prihodnje generacije
Potrebno je nadaljnje sodelovanje, usmerjeno v pripravo med-

Slika 4: Stopnja prostorskega razvoja/pozidanosti prostora po porečjih za območje Alp (vir: ALPARC, 2021)

Slika 5: Stopnja prostorskega razvoja/pozidanosti prostora po porečjih v zavarovanih območjih na območju Alp (vir: ALPARC, 2021)

narodnega pravnega instrumenta (sporazuma) za ohranjanje odprtega prostora v vseh državah na območju Alp pred letom 2030. Prostorski načrtovalci, gospodarstveniki in ekologi naj sodelujejo pri iskanju najboljših načinov za uporabo razpoložljivih zemljišč na podlagi skupnega razumevanja in skupnih meril.

Ohraniti odprti prostor v alpskih dolinah in na srednjih nadmorskih višinah

Odprti prostor mora biti del instrumentov prostorskega načrtovanja vseh držav na območju Alp, pri tem je treba vključiti vidike varstva okolja in ohranjanja narave. Priporočilo partnerjev projekta OpenSpaceAlps je, naj se odstotek odprtega prostora pod 1500 m do leta 2025 ne zniža pod 50 %.

Ovrednotiti funkcije odprtega prostora za sedanje in prihodnje prebivalce na območju Alp

Odprti prostor je treba ovrednotiti na ekonomski osnovi. Ključnega pomena je vzpostaviti meddržavni sistem ekonomskega vrednotenja odprtega prostora in njegovih ekosistemskih storitev. Ekonomsko vrednotenje je treba dopolniti s kvalitativnim vrednotenjem.

Za ohranjanje odprtega prostora je treba okrepiti interdisciplinarno sodelovanje z vključevanjem strokovnjakov z vseh pomembnih področij

Prostorsko načrtovanje zahteva interdisciplinarno in mednarodno sodelovanje, saj so teritorialne ravni in postopki načrtovanja v državah na območju Alp različni. Pomembno lahko k povezovanju prispeva omrežje za prostorske načrtovalce in podobne discipline AlpPlan.

Izboljšati čezmejno sodelovanje med državami v Alpah, usmerjeno v ohranjanje odprtega prostora, z usklajevanjem pristopov h kartiranju in načel načrtovanja

Mednarodno sodelovanje je edini mogoč način za doseganje dolgoročne in skladne sestave odprtega prostora na celotnem območju Alp. Pri tem sta izjemno pomembna izvajanje mednarodnega kartiranja odprtega prostora z enotnimi merili in priprava sporazumov o sodelovanju.

4.2 Priporočila za izvedbo

Uporaba enotne in razumljive opredelitve pojma odprti prostor kot osnova za ohranjanje

V podporo transnacionalnemu usklajevanju načrtovanja

odprtega prostora je treba pripraviti delovno opredelitev pojma odprti prostor, ki jo bodo sprejele vse države na območju Alp, pri tem pa uporabiti skupna količinska in kakovostna merila. Tematski glosarji lahko olajšajo transnacionalno izmenjavo o zasnovah in pristopih k prostorskemu načrtovanju.

Organizirati in izvajati strokovno izpopolnjevanje in izmenjavo o ohranjanju odprtega prostora na območju Alp s posebnim poudarkom na vključevanju mlajših generacij

Projekt OpenSpaceAlps ponuja primerno strokovno osnovo za ozaveščanje in izobraževanje prostorskih načrtovalcev za ohranjanje odprtega prostora, usmerjeno v prihodnost. Sodelovalni dogodki, namenjeni izmenjavi uporabnih pristopov načrtovanja, so pomembni za širjenje informacij prek množiteljev, kot so poklicna združenja ali univerze.

Okrepiti višje ravni prostorskega načrtovanja za ohranjanje odprtega prostora

Regionalno prostorsko načrtovanje bi se moralo osredotočiti na ključna vprašanja nadlokalnega pomena, kot so omrežja odprtega prostora ali usklajevanje razvoja turistične infrastrukture. Usklajevanje med občinami v postopkih regionalnega načrtovanja je mogoče spodbuditi s pripravo zasnov regionalnega razvoja poselitve in odprtega prostora.

Zavarovati najbolj ogrožene dele in/ali funkcije odprtega prostora

Prostorsko načrtovanje bi se moralo bolj osredotočiti na vzpostavljane prednostnih območij za kmetijstvo v dolinah, na ohranjanje in ponovno vzpostavljane ekoloških koridorjev in urejanje velikih rekreacijskih površin v odprtem prostoru. Za lažje načrtovanje je treba redno spremljati količino, kakovost in strukturo odprtega prostora.

Uporabiti prenosljive instrumente načrtovanja za ohranjanje odprtega prostora na območju Alp

Za ohranjanje odprtega prostora brez infrastrukturnih ureditev se zdi sprejemljivejša uporaba pristopa »pozitivnega načrtovanja«, torej aktivno zavzemanje za obstoj in funkcije, ki jih ponuja odprti prostor, kot uporaba pristopa »negativnega načrtovanja«, kjer gre za omejevanje moteče infrastrukture. Dobro prenosljivi in uporabni so zlasti načrtovalski instrumenti z večnamenskimi pristopi, manj pa enostranski instrumenti za omejevanje moteče infrastrukture.

Razvijanje strategij za odprti prostor na različnih ravneh

Slediti je treba tem korakom: priprava ustrezne podatkovne baze – ozaveščanje (odnosi z javnostmi) – izvajanje zavezujočih instrumentov načrtovanja, usmerjenih v prihodnost – vzpostavitev dolgoročnega sodelovanja (združenja) za načrtovanje odprtega prostora, npr. na regionalni ravni – priprava strategije izvajanja za ohranjanje odprtega prostora v regiji.

Vključiti in uskladiti merila kakovosti za medsektorsko ohranjanje odprtega prostora

Ob udejanjanju usklajevalne funkcije prostorskega načrtovanja je treba združiti prizadevanja za doseg cilja ohranjanja odprtega prostora z medsektorskim in proaktivnim delovanjem. Normativna merila kakovosti morajo biti kot podlaga za izvajanje pragmatična in preprosta za uporabo. Uporabiti je mogoče tudi seznam prednostnih meril, pripravljen v projektu OpenSpaceAlps.

Usklajena transnacionalna prostorska zamejitev odprtega prostora na območju Alp

S kartiranjem odprtega prostora na območju Alp so bila zamejena območja z malo ali brez infrastrukture v alpskem merilu. Podrobnejša zamejitev, uporabna za lokalno raven, bo zahtevala izboljšano razpoložljivost, primerljivost in natančnost podatkov. Dolgoročni razvoj in perspektive odprtega prostora bi morali podpreti s spremljanjem skupno opredeljenih ključnih kazalnikov.

Razvoj sistema skupnega spremljanja odprtega prostora

Za spremljanje in prepoznavanje razvoja in sprememb v odprtem prostoru je treba vzpostaviti stalen sistem spremljanja na celotnem območju Alp.

Vzpostavitev stalne konferenco prostorskih načrtovalcev v obmejnih regijah

Stalna čezmejna izmenjava informacij, znanja in izkušenj med prostorskimi načrtovalci bi prispevala k zgodnjemu prepoznavanju značilnih trendov ter omogočila pravočasno in primerno odzivanje za ohranjanje odprtega prostora, še zlasti ranljivejših območij.

Uporaba in okrepitev omrežja za ohranjanje odprtega prostora na območju Alp

Omrežje AlpPlan, vzpostavljeno v projektu OpenSpaceAlps, se lahko osredotoči na vprašanja načrtovanja in izvajanja transnacionalnih strategij prostorskega razvoja. Akademija za prostorski razvoj v združenju Leibniz (ARL) bo še naprej organizirala redne transnacionalne delavnice in seminarje, ki bodo omogočali izmenjavo.

Razmislek o ohranjanju odprtega prostora kot pomembnem »medsektorskem vprašanju«

V času globalnih sprememb so pred nami novi medsektorski izzivi. Varovanje odprtega prostora je pomemben vzvod pri reševanju številnih medsebojno povezanih problemov, kot so varstvo podnebja, zaščita podzemne vode in varstvo pred poplavami, varstvo tal ali zaščita biotopov. Vse udeležene strani bi si morale prizadevati, da bi temo načrtovanja/ohranjanja odprtega prostora močneje povezale z omenjenimi ključnimi izzivi.

5 Zaključek

V prispevku v jedrnatih obliki predstavljamo nekatere ključne rezultate projekta OpenSpaceAlps. Predstavljena delna analiza stanja, predlagana opredelitev pojma odprti prostor, načela prostorskega načrtovanja iz priročnika za načrtovanje in kartografske predstavitve odprtega prostora na območju Alp ter priporočila projekta za varovanje odprtega prostora so lahko zanimivi za bralce znotraj širokega področja interdisciplinarnih strokovnih in znanstvenih usmeritev ter tudi na področju administrativnega in političnega dela. Namen prispevka je, da obravnavano problematiko na kratko opiše in zainteresirane bralce usmeri v prebiranje javno dostopnih gradiv, ki so bila pripravljena v času trajanja projekta in so na voljo na spletni strani projekta (SIR idr., 2019–2022).

.....
Andrej Gulič

Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Trnovski pristan 2, Ljubljana
E-pošta: andrejg@uir.si

Sergeja Praper Gulič

Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Trnovski pristan 2, Ljubljana
E-pošta: sergejap@uir.si

Simon Koblar

Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Trnovski pristan 2, Ljubljana
E-pošta: simonk@uir.si

Viri in literatura

ALPARC (The Alpine Network of Protected Areas) (2021): *Mapping of open spaces on an alps-wide scale*. Interreg Alpine Space project OpenSpaceAlps. Dostopno na: https://www.alpine-space.org/projects/openspacealps/deliverables_and_outputs/wp_t3/osa_d.t3.2.1-basic-maps-on-relevant-and-potential-open-spaces-in-the-alps_web.pdf (sneto 15. 4. 2022).

Haller, R. (2016): Mapping relevant factors for ecological connectivity – The JECAMI mapping service. V: Das Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz (BMUV) (ur.): *Alpine Nature 2030. Creating [ecological] connectivity for generations to come*, str. 137–146. Berlin.

Haßlacher, P. (2007): Schutzgebiets- und Erholungsraumplanung in Tirol im Wandel der Zeit. Ein Streifzug seit 1960. V: Merlin, F. W., Hellebart, S., in Machatschek, M. (ur.): *Bergwelt im Wandel*, str. 81–90. Celovec, Verlag des Kärntner Landesarchivs.

Haßlacher, P., Pütz, M., Nischik, G., Knauf, C., Mayer, M., in Job, H. (2018): *Alpine Freiräume in der räumlichen Planung – Ein Plädoyer für mehr grenzüberschreitende Zusammenarbeit*. V: Chilla, T., in Sielker, F. (ur.): *Grenzüberschreitende Raumentwicklung Bayerns: Dynamik in der Kooperation – Potenziale der Verflechtung*, str. 23–42. Hannover, Akademie für Raumforschung und Landesplanung. Dostopno na: https://shop.arl-net.de/media/direct/pdf/ab/ab_023/02_alpine_freiraeume.pdf (sneto 15. 4. 2022).

Job, H., Willi, G., Mayer, M., in Pütz, M. (2020): Open spaces in Alpine countries: Analytical concepts and preservation strategies in spatial planning. *Mountain Research and Development*, 40(3), str. D1–D11.

Meyer, C. (2019): *Catalogue on current planning approaches*. Interreg Alpine Space project OpenSpaceAlps. Würzburg, Die Julius-Maximilians-Universität Würzburg. Dostopno na: https://www.alpine-space.org/projects/openspacealps/deliverables_and_outputs/wp_t1/d.t1.1.2_catalogue.pdf (sneto 14. 4. 2022).

Meyer, C., idr. (2022): *OpenSpaceAlps Planning-Handbook – Perspectives for consistent safeguarding of open spaces in the Alpine region*. Dostopno na: https://www.alpine-space.org/projects/openspacealps/en/project-products/deliverables/wp_t1 (sneto 21. 4. 2022).

Mihelič, B., Humar, M., in Nikšič, M. (2015): *Urbanistični terminološki slovar*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Založba ZRC SAZU.

MOPE (Ministrstvo za okolje, prostor in energijo) (2004): *Strategija prostorskega razvoja Slovenije*. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Publikacije/0e22a8ed69/sprs_slo.pdf (sneto 24. 10. 2021).

MOP (Ministrstvo za okolje in prostor) (2021): *Strategija prostorskega razvoja Slovenije 2050. Osnutek dokumenta v javni razpravi*. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/SPRS-2050_gradivo-za-javno-razpravo.pdf (sneto 25. 9. 2021).

Nischik, G., in Pütz, M. (2018): *Naturnahe Freiräume in der Schweiz: Analysekonzept, Identifizierung und raumplanerische Sicherung* (WSL Berichte, Heft 73). Birmensdorf, Eidg. Forschungsanstalt für Wald, Schnee und Landschaft WSL.

Schoßleitner, R., idr. (2022): *OpenSpaceAlps Strategic Recommendations*. Dostopno na: https://www.alpine-space.org/projects/openspacealps/en/project-products/deliverables/wp_t4 (sneto 26. 4. 2022).

SIR (Salzburger Institut für Raumordnung und Wohnen) idr. (2019–2022): *OpenSpaceAlps – Sustainable development of alpine open spaces by enhancing spatial planning governance*. Dostopno na: <https://www.alpine-space.org/projects/openspacealps/en/home> (sneto 10. 4. 2022).

Stöglehner, G. (2019): Conceptualising quality in spatial planning. *Raumforschung und Raumordnung/Spatial Research and Planning*, 77(1), str. 1–15.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-3). Uradni list Republike Slovenije, št. 199/2021. Ljubljana.